

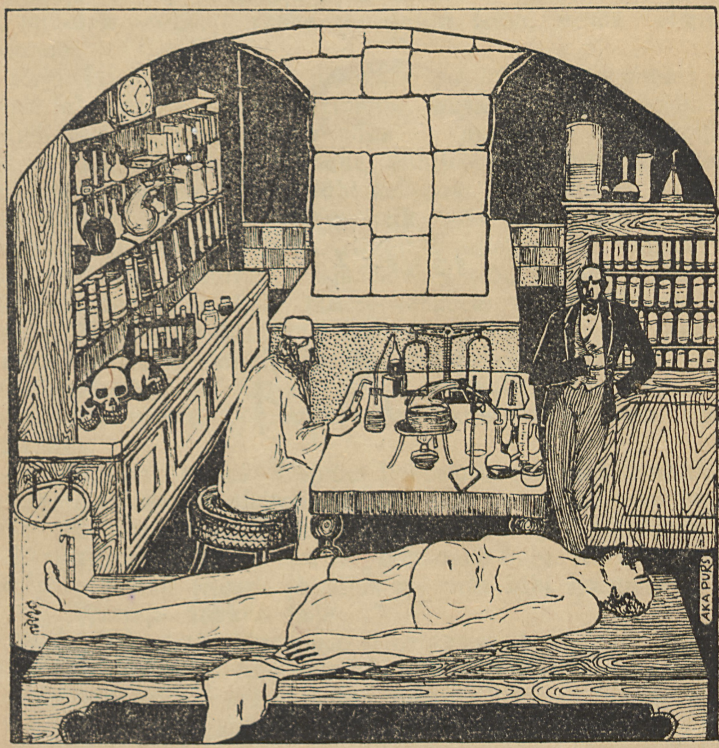

Wiktor Kingissepp

Keelatud

Põrandaaluse diktaator

11651

Autor: Arnold Kõiw.

Kirjastus: „Nova“, Tallinnas.

Iga number — iseseisew jutustus.

III. Glaw koolja.

Olles häwitand dr. Pokrowski tööta Trboska piiril, tõi Kingisjepp kentsaka õpetlase enesega kaasa Tallinna läheduses asuvasse kommuniste tallu, kus talle salaruumis uue, eeskujuliku laboratooriumi sisesäädis. Siin võis wana doktor jälle rahhulisele anduda oma teaduslisele tööle, täielikult pühendutes salapäraste mürikide koosseade uurimisele. Doktoril niidne töötuba asus paari sülla sügawuses maa all ning sääl leidusid kõik uuema aja täpsemad aparaadid ja haruldasemad ained katsetamiseks. Eagematud wärwiliised pudelite ja purke read täitsid awaraid klaaskappe ja pikki seinriiuleid, laudadel paiknesid lääkiwate klaas- ja metall-osadega keerulised säädised, lage kattis elektrijuhkede tühe wõrk, isegi põrandal kuhjusid wirnad mitmesuguseid anumaid, masina osi ja muid asju, milledele wõhikul raske nimetusliki leida, nende otstarbest rääkimata.

Nagu saladuslik keskaja alkeemiker, talitas tumm doktor selles wäikeses salatoas — hall habe rinnuni, suured ümarikud prillid kõhna kullininal, paljaks põetud pääs — purpurine Türgi fesk ja seljas — kullaga tikitud punane, kontsadeni ulataw lai öökuub. Keeletu teadusmees ei käinud läbi kellegagi, ei wäljunud omist ruumestki ja näis unustanud olema kõik, mis sündis wäljaspool ta laboratooriumi metallitud seinu. Ainult Kingisjepp tuli wahetewahel ta poole mõneks minutiks — ja üksnes seda küllalist salis Pokrowski, astudes ta'ga hääle meelel sõnadeta mõttemahetusse. Need korrel oli Kingisjepp harilikult hääs meeleolus, naljatas awameelselt ning küllwas sädelemaid sententse, hülilgawaid paradokse, ja mõterikkaid wõrdlusi. Ta jutt oli soraw, waimukas ning põnew. See pärast oli ühel päewal Pokrowski wäga üllatet, Kingisjeppa ültpahastujus mähes.

— „Mis on Teiega?“ kirjutas Pokrowski wiimaks seinatahwlile, olles asjata piilunud huwitada küllalist uue teadusliku probleemiga, milline jutuwaine ennemalt alati Kingisjeppa wäga kaasatõmmanud. Kingisjepp kortjutas nagu ega wastanud kohe. Käis karsitumalt mõne korra seinast seinani ja ütles wiimaks läbi häämmaste:

— „Werrew kukkus sisse...“

Ehkki Pokrowski Werrewat ei armastanud ta sadistliku metsikuse pärast, hindas ta teda ometi kui truimat Kingisjeppa poolehoidjat, mispärast nüüd suurt osawõttu tundis Werrewa saatusse wastu.

— „Kuna see juhtus?“ kirjutas tumm doktor.

— „Minawal nädalal...“ ümises Kingisjepp: „sattus Tallinna tänawal kaitsepolitseiniku küüsi — ja istub nüüd wõre taga. Mõne

päewa pärast antakse pauk pähe — ja valmis. Kuis Te arwate, kas ta ehk liigset ei lobi, wiimaks, kui teda, oletame, selleks sunnitakse? Mis?”

Pokrowski wajus mõttesse.

— „Ei usu,“ — kirjutas ta wiimaks: „aga mine tea: ega inimene raud ole...“

Kingisjepp oli nähtawasti samal arwamisel, ja doktori wasties küwendas weelgi ta rahutust.

— „Kuulge, Pokrowski“ — lausus ta pääle lihtikest waikust: „mõelge hästi järele, kas ei teiduks Teil ehk abinõu tema päästmiseks wõi... wõi walkjeks tegemiseks... Te ju tunnete neid asju...“

Pokrowski riawas Kingisjeppa imelikul pilgul. Kingisjepp püüdis selle kinni ja kohmetus nähtawalt, kogus end koha ja kõneles:

— „Teid imestab, doktor, et nii julmilt otustan kaaswõitlejate saatust. Kuid pidage meeles: teistti ei wõi. Sellest oleneb meie kõikide saatus. Ja, päalegi, on niisugune samm Werrewile ainult kergituseks: pole ju pääsmist tal. Ei ole. Katsusin teha kõik, mis minu wõimuses. Kuid asjata. Ning olen otustanud: Werrew sureb mõni päew warem, kui seda kohtuwõimud määranud. Pääseb ennemalt wangipüüadest. Ärge unustage: Ta on ju mu sõber...“

Pokrowski sünenes mõttesse, toetates kääle halli pää.

— „Hää,“ — kirjutas ta wiimaks tahwile: „annan Teile pulbri. Tarwitamise õpetuse lisan kaasa.“

Kingisjepp pigistas wana teadlase kätt.

* * *

Werrewi seisukord oli lootusetu. Paelunud hundina marsis ta päewa otsa kitsas kambri, needes seda tundi, mil ettewaatamatuks politsei käppe wahle kukkunud. Pääsemine oli wõimata. Ainult ära wõis teda siit wälja wiia. Imesi aga Werrew ei uskunud.

Aga kõige enam piinas see teadmine, et omad kaaslased end häitja tahtidelnud ta'ist ja midagi tegemist teha ei soowi.

Kuid ühel toidusaamise tunnil sündis üllatus: ühes harilise wangiportsjooniga sai Werrew rikkalikku eine, mis saadetud wäljastpoolt. See tõstis tuju: nüüd wähemalt teadis wang, et on inimene, kes hoolitsewad ta eest. Ja künnekordseks kaswas julgus.

Olles maitsest mõne suutäie saadetud toidust, tundis Werrew äkki niisugust isu, et aplatt kõik ära söi ning siis end narjle wedas, kus peaaegu momentaalselt uinus. Magas kaila, raskelt, unenägudeta ja kui ärkas, oli jälle nälgane. Waewaga suutis arwadata toidu jagamise aega ning nägi waimustuslega, et sõbrad tad ka seekord unustanud ei olnud. Aga jälle waldas pääle sõnnist tad hirmus roidumus, nii, et ta ärkamata magas lõunani. Nõnda kestus lugu paar päewa, siis aga hakkas isu kiirelt kahanema. Ühtlasi

sellega tekkis nõrkus, kerge palavik ja peaaegu idiootiline ükskõiksus. Kõik tunded surid ta's. Polnud hirmu, polnud igawust, polnud huvi millestki. Nagu udu oleks ajudes lehvunud — mürgine, umbne udu, mis täieliselt paraliseeris igasuguse waimlise tegevuse. Müüd jõi Werrew päewas ainult mõne lonksu kergelt weini, mida talle ühes muu kraamiga ohtralt saadeti, ja ei tulnud siis narilist enam mahagi. Palavik suurenes tund-tunnilt. Werrew nõrgenes nõnda, et enam kättki liigutada ei suutnud. Nagu sula tina oleks wooland soonis, läbi kehakudedele põletawat kuumust õhkudes.

Kui wiimaks kongi astus wangimaja arst ja Werrewit läbikatsuma hakkas, ei wastand wang enam ainsamagi ta küsimusele pääle, sest pääs keerlew udu oli tilhenend nitwõrd, et haige arugi saada ei suutnud sellest, mis sünnib ümberringi. Comes peaaegu meelemärkusetä, hingas kiirelt ja raskelt, aga ei soninud. Eiig nõrk põi selleks.

Aga arst ei wajandki Werrewi kostuseid. Talle näis haiguse iseloom selletagi selge olema ning kui käskis Werrewit wangimaja laatsaretti kanda, lihas juure paljutähendawalt:

— „Kunni homseni.“

Ja arst ei eksind. Öösel wasta hommikut suri Werrew ning wiidi koolajambrisse. Surma põhjused olid nii selged, et arstid lahtilõikamist tarwilikuks ei pidanud.

See oli kurbloo esimene waatus.

Ja järgmine algas nii, et puusepp, kes sai kindlat kroonu palka, tuli ja wõttis koolja mõõdu. Ning kloppis kokku õhtuni kindla puujärgi, mis koosnes kuuest hõõwelmamata ja wärwimata lauast. Selsamal õhtul sai sinna sissetõstetud laip — ning hämarikul tikkus furnuaiale ametlik matusejalk.

Kommuuna talus aga korraldati sel ajal sõiduwatmiks kergelt kiirautot. Kuid reisi otsbarb pidi küll sootuks iseäraline olema, sest laadungina toodi autosse paar pundart jämedat köit, mõned labidad, kang, kirwes ja muud tööriistad ühes palksu willase teki ja kasukaga. Oli juba päris pime sügisöö, kui autosse istus Kingisepp ühes wite kaaslasega, kelledest üks juhi kohale asus. Ning siis kihutas must sõiduriist pöörasel kiirusel konarlikele, kiwikõwaks külmanud teele, mis läbi metsi ja rabaääri mööda lookles Tallinna poole. Ei wähendatud auto kiirust ka siis, kui jõuti eeslinna. Wuhinal toranti siin läbi tühjade tänavate, sühtudes K. furnuaia poole. Aga ei peatatud furnuaia wärawa ees, waid sõideti tase pikku walli, jäädes seisma jää kohal, kus algas wangide matusepaik. Siis maandusid kõik pääle autojuhti, wõtsid kaasa kompsud ja tööriistad, läksid madala wallini ning ronisid kuulmatult üle selle, nagu kehata fondikujud. Autojuht aga kustutas kofje kõikaternad, jäädes pimedas ootama kaaslasti.

Olles libisend teisele poole müüri, awas Kingisfepp silmapilguks jalalaterna kaane, et ümbrust silmitseda, kustutas siis walguse ning hakkas otustawalt sammuma teiste eel, neid furnuaria keskpaiga poole juhtides. Nähtawasti tundis ta wäga hästi selle koha geograafiat, sest astus peatamatalt, kindlalt, kuna teised alatafa kommunistad kalmudel ja jalgraa käänakuil, wastu metalliseid aidwõreid ja riske põrgates. Umbes künneminutilise käigu järele peatus Kingisfepp, koondas kaaslased enese ümber ja jagas neile lõsinat tarwilised käsud, mispääle kaks meest wälja wõtsid omad rewolwrid ja mõnekümne sammuga kaugusele eemaldusid, et kättejohatatud kohhtabel wahiti pidada. Kingisfepp ootas weel pisut ja kõrwaldas siis jälle laterna warju. Heleda walguse sõõr langes wärskelle kalmule, mille hõrratu kõngas alles täna näis üleskuhjat olema küllmanuist imullakamakuiist. Kingisfepp kiskus wälja lihtsa, wärwimata puuristi, wiis selle kõrwale, ajas kuue seljast, haaras pihku labida ja hakkas hauda hoolsalt lahtikaewama. Abiline talitas ta eeskuju järele.

Umbes pool tundi töötasid mehed ägedal tuhinal. Raginal surnesid labidad küllmanud liiwa tompudesse, tõstes neid laias kaares üle haua weere ning heites elemale, kus kahelepoole hauda olid kuhjunud juba kaunis kõrged wallid. Higi nõrgus ojadena mõlemate töömeeste palgeist, hingamine muutus raskeks, ähkiwaks ja käed ei mängitanud labidaid enam endise karmusega. Ju rinnuni olid nad kaewanud end maa sisse ning haua äärele paigutatud latern ei küündind enam walgustama augu põhja. Wiimaks häigas Kingisfepp särgi käiksega üle niiske otsaesise, lõi labida liiwa sisse ja nõjatas lootustates ta warrele.

Samal ajal ilmus haua äärele üks walmureist ja teatas ärewalt poolsohinal:

— „Päälik, näib, kui luusiks keegi haudade wahel..“

— „Nägid kedagi?“ küsis Kingisfepp.

— „Ei, aga kuulsin... Kuulsin samme ja nagu surutud kõhja..“

— „Lollus. Oled walesti kuulnud. Mine tagasi — ja rohkem külmawerd.“

Walmur taandus külmamatult. Aga teade oli wist äratand este waatliku Kingisfepa umbusalduse, sest ta wõttis ülevalt laterna ning riputas selle kõwerale puujuurele, mis loomulise warnana wäljalatas haua seinast.

Waewalt wiis minutit puhand saades, haarasid mehed labidad pihku ja jatkasid kaewamist endise hooga.

Aga Kingisfepa abiline oli walmuri sõnade mõjul närwilefeks muutund: tihhtilugu pillus ta kahe labidawiske wahel üle haua ääre, nagu näha tabtes pilkases pimeduses seda, kelle arwatawad sammud wahimeest erutand.

— „Päätkk!“ fofistas kaaslane Kingissepale.

— „Noh?“

— „Aga kui jää... wäljas... keegi tõesti waritseb meid...“

ja...“

— „Noh?“

— „... ja äkki pääletungitakse? Oleme siis lõhus... Ei pääse siit wäljagi...“

Kingissepp waatas rääkijat tigidalt.

— „Kaewa!“ käskis ta: „ja ära aja naiste loba. Iollpää!“

Jälle tõusid ja wajusid rasked labidad, heites hauast rõsket liiwa ja kiwe.

— „Tahjaks teada, kas tulebki põhja sel augull!..“ urises Kingissepp läbi hammaste, sülitates wihaselt. Ja nagu wastuseks ta sõnadele, kolksatas ta kaaslaste labidas wastu kumisewat kirstu kaant. Veel mõned wiskep — ja puusärgi päälmine osa walendas kaewajate jalge all.

— „Roni!“ käskis Kingissepp, toetates käed wastu haa seina ja tõmmates selja looka. Abiline seistus ta õlgadele ning wimnas end maapinnale.

— „Kutsu teised ka!“ hüüdis talle Kingissepp hauast.

Ülewal seisja wihistas iseäralikult, millise signaali pääle mõlemad walwurid kohale ruttasid.

— „Wisake kõis!“ käskis Kingissepp. Uristas kirstu põhja alla sõredasse liiwa kraawi, kust läbi pistis kõie, mille ümber labidawarre sõlmas ja ülles ulatas, pani siis kirstu teise otsa alla samal kombel uue kõie, andis ka selle kaaslaste kätte ning ronis, pinguli tõmmatud kablalt kätega kinni hoides, hauast wälja.

Kuna mehjed neljakesti maapinnale tirisid kõitel kõikawat kirstu, sammus Kingissepp aeglaselt ümber haa, tehes kord-korralt laienewaid ringe. Wahete-wahel peatus ta kuulatates ning jatkas siis uuesti käiku. Jõudes kalmude wahelisele pää-alleele, seisatas Kingissepp kauem. Ta just kui ootas midagi, just kui waritses parajat momenti. Siis aga wõttis äkki taskust wäikse elektrilaterna ja wajutas selle nupule. Aga kas tuli see kogemata wõi meelelega, — kuid kommuniste päälk pööras laternat nii kohmakalt, et täielik walgustus talle enesele otse näkku löi. Kui niüid keegi kõrwaline isik läheduses oleks wiibinud, siis oleks ta kahellemata äratundnud tagaotsitava pörandaaluste diktaatori. Kuid waewalt wõis oletada, et pimedal sügisööl keegi pääle imelikkude haaakaewajate surmu-atal luusis, ning päälegi, juhtis Kingissepp walguse wihu koha allee liiwale ja ümbritsewaille haaaristele, nagu koha tunnustada tahyes. Siis kustutas tule ja seisajas veel minutti, mille järele edasi astus. Oli pää rinnale langetanud, käed sügawale kuue taskuisse

toppinud ja sammus pikaldaselt, kuulmatult nagu raskeisje mõtteisje füüenend inimene kunagi.

Aga kui õõ vähem pime oleks olnud ning kui Kingisjepp tagasi waataks — ei ta siis wist küll mit ükskõikselt jalutaks: siis ta näeks, kuis haudade wahelt alleele libiseb pikka palitusse riiestud kuju, kes mõne sülla hauguselt warjuna jälgib tad, kelle samm peaaegu niisama kuulmatu kui Kingisjepal eneselgi, aga kes, wastandina Kingisjepa ükskõiksusele, walwel on nagu pu-hastwerd närwiline haigias.

Kuid Kingisjepp wist ei aimagi luurajat, sest pöördub aeglaselt ringi ning hakkab tagasi tulema. Wälguküürusel on tundmatu kõr-wale põikand teelt ja jämeda puutuwe ette astunud, kus ta musta kogu terasemgi silm märgata ei suuda. Ja kui Kingisjepa waritseja kohale jõuab, siis on mõlemad nii lähedal üksteisele, et Kingisjepp jälgijat käega puutada wõiks. Ning nüüd sünnib äkitselt midagi tõesti allatawat: Kingisjepa unistaw meeleolu on kui pühitud. Kingisjepp on teinud wälguküüre tiigrisõppe; on raudsesse üska kah-mand puu kõrwal seisja, ta pikali muljund ning istub nüüd ta kõhul, wõidetu käpa põlwiga wastu maad surudes.

Sis paneb wäikse külma asja allahõidetu oimule, lausudes:

— „See on laetud browning. Ning nüüd — palun wastata. Olete süksi?“

— „Ja—ah...“ ägab lameja waewalt arusaadawalt.

— „Seda minagi arwasin... Muudu oleksite endid juba näi-tand meile. Aga süisk, igaks juhuseks: peaks ilmsiks tulema, et weel kedagi süin leiðub teie mehestest, siis wõite julge olla, et Teie süiskikult mingi tingimisel ilma ei jää kümnemargalisest nikkel-tükist. Ning nüüd palun kaasa tulla. Ma ei lasje Teid mahja... ha—ha—haa! Ei lasje!..“

Wõttis lameja taskust rewolwri ja piistus.

— „Olge lahke, minge ees. Teate, süinna, hauani... Ja et ärashoida wõimalikke arusaamatusi, ütlen awalikult: jätan omale rewolwri pihku...“

Puie wahelt paistis hauakaewajate tule tume kuma.

— „Aga õelge, mu armas, kuis teadsite süia tulla täna õõsel?“ päris Kingisjepp minnes, ja et küsitaw korraga ei wastand, — jatkas:

— „Põdage süilmas, et awalik wastus isegi teie kõhtutes süilaluse kaaristust kergendab...“

— „Juhumisi...“ pomises wang wastutahymist: „Trehwasin sürnuaiaist mõõda minema just sel ajal kui üle müürit ronisite...“

— „Ja milks ei kutsunud Te kõhe abi järele?“

— „Ei tundnud teid esmalt kõhe... Ja süis arwasin, et hiljaks

jäädä võib abi ja et parem on — teie auto taha end riputada ja kaasa sõita..."

Kingisepp naeris tasa.

Jõudsid awatud hauani. Kirst oli maapinnale winnatud ja mehed seisid ootawalt ta ümber. Latern põles endiselt hluas, nii et ainult nõrk walguje helek nende pääle langes.

— „Tunnete seda lindu?“ küsis Kingisepp, wangi üllatud abiliste ette tõugates. Üks ulajas laterna hluas seinalt ja walgustas wangi nägu.

— „O—ooo!“ tegid kõik neli kui ühest suust.

— „Siis ikka tunnete kõik teda?“ kordas Kingisepp.

— „No milks ei peaks tundma seda werekoera... Tema see Werrewigi wangistas, raisk...“ kiristas üks kommunistidest, wangi filmiga neelates. Teistegi pilkudes süttisid sõudes sädemed. Sõrmed surgnesisid rusikuisse, hambad paljastusid kui pureda tahtes. Üks lähenes, wõttis käega hoogu ja walmistas wangile näkku lööma. Nobedalt astus Kingisepp wahela, peatas tõstetud käe ja lausus karmilt:

— „Keegi ei tohi puutuda tad. Kuulsite? Ming nüüd — kangutage kirst lahki. Käsku!“

Tangega kistsi wälja suured naelad, mis olid löödud läbi kaane ferwade, siis pöörati lahki kruwid ja kaks meest tõstsid kaane päält.

Wang pööras Kingisepa poole tänuliku waate ja lähenes kommuniste käskijale, kätt ettesiruwates:

— „Tänan Teid, Kingisepp. Olete aumees, Kingisepp.“

Aga abikumalt langes wangi wäljajurutatud käsi: Kingisepp ei surunud selle wärisewad sõrmi. Põlglikult eemaldus ta wangist, sõnades:

— „Kingisepp ei pigista politsei roojast häppa!“

Koolja oli inetult siniseks muutunud. Poolahktiste, peaaegu mustade huulte wahelt wallendasid hambad, lohus palgedel paistsid tumedad laigud, sügawale sisselangenud silmi ümbritsesid terawate piirjooniga rõngad, rinnale ristibet kondiliste sõrmi küüned paistsid ülewõobatuina sinikas-musta lakiga. Kingisepa märguandmise pääle tõsteti furnu kirstust ja mähiti esmalt walge palaja ning his — paksu teki ja kasuka sisse.

— „Nii“ — lausus Kingisepp, kui sellega lõpul oldi: „Müllid peame mõtlema, mis sandarmiga teha.“

Wastuse asemel tõmbas üks kaaslane taskust rewolvri ja lähenes paljutähendawalt wangile.

— „Ei“ — ütles Kingisepp: „Lubasin talle, et tad mahja ei lasta.“

Pettunult ja pahaselt wärkisid kaaslased. Kingisepp näitas kinnimäsitud furnukeha pääle:

— „Eks ole — nuuskuri süü läbi näeme Werrewit niisugusena?”

Tusane üldvaikus oli wastuseks. Kingisjepp kõneles edasi:

— „Aga te teate: millise moodsuga teistele moodsad, niisugusega peab enesele tagasi moodsutama...”

Kingisepa hääl kõlas lõikawalt kui kella wasta. Kuulajad said tähelepanelikuiks, aga ei taipand, kuhu poole pääliti sihib.

— „Ning seepärast” — jatkas Kingisjepp põlewal waatel: „Ning seepärast — pange sandarm ta ohwri asemel!”

Kingisepa kaaslasted kohkusid, kuuldes metsikut otjust. Wang waatas paar sekundit Kingisepa otsa, just kui poleks aru saanud selle sõnadest, siis aga kaawatatas lubimalgeks, ta silmad suurenesid elajalikus hirmus, ta waarus, tegi käega ebamääralise tõrjuwa liigutuse ning hakkas kiirel, kiirel sammul äramineema. Aga astus wäga lühikesed, kindlusteta sammud ning, olles hultlane pöörasest peljust, tegi seda wist enesele aruandmata, sest läks just ühe üksikult seiswa kommunisti pääle, nagu ei näeks midagi, mis on ees. Ta fasti kinni ja alles siis, tundes tugewaid käsa enese küljes, toibus ta meelemärkusele. Kole, luud ja liha lõikaw karjatus kostis ta suust, üliinimlise jõuga tõukas ta enesest eemale kinnihoidjad ja, weheldes õhus rüükatega, tormas pimedada puiestiku poole. Aga kommistas madalaks wajunud haura kääpal — ja kohje olid tal kannul tagalajajad, kes rüünal jooksid jalguga talle selga nagu hjarartunud jahikoerad. Halastuseta hoopide tihhe rahe sadas õnnetu wiisklewale kehale. Tad peksti hirmfasti — nelja wiikase mehe täie jõuga. Ta kisti minestunud piisti ning lohistati tagasi haura äärele. Ta ei suutnud enam wastu panna: tal olid murtud käe luud ja rinnakorw sisse muljutud. Aga ta karjus. Karjus rõgsewolt, tumedalt, sest wigastatud sisse misist orgaanest tungis wert wulinal kurku ja lämmatas hääle. Ta litsuti puusjärki, ning kui ta jalgega wäljalitsuda ähwardas selle otslaude ja kaane pääsepanekut takistas, siis murti kirstu weerel tal mõlemad sääreluud. Käsi ku tõsteti kaan puusjärgile ja keerati kruwid sisse. Püinatud mehhe kisa kostis kinnistest ruumist kui hõigaw möirg. Nüüd tõmmati kirstu alt kõied läbi ja, kuna kaks meest, seistudes kahelapooke hauda, neid pingule kiskusid, tõstsid teised kaks puusjärgi haura kohale, nii, et see õhku kiikuma jäi kui suur fantastiline pendel. Toll-tollit libistasid mehhed kõisi läbi pikude, kummardates mustawa augu kohal, — ja wähehaawal kadus kirst haura hämarusse.

Kõite äkiline lõtwunemine näitas, et puusärk põhjani jõudnud. Kaunis tumedalt kostis weel elawalt maetu kisa. Mehhed haarasid kätte labidad ja hakkasid kiirelt hauda kühweldama liwa, mis monotoonsel sahinal langes kirstu laudadele, matted tapetawa hoiged. Poole tunni pärast oli kalmuküngas jälle endine ning keegi

wõõras poleks arwata wõinud, et see haud alles hiljuti awatuna haigutas.

*
*
*

Pokrowski laboratooriumis valmistati millegi wastu. Wana doktoril oli abiks noor Kingisepa sulane, ja kuna õpetlane ise korda jäädis kummalisji aparate, neid elektrijuhede ja kommutaatoritega ühendates, asendas abiline laboratooriumi suure laua ette pika puupingi, nihtutas ta lähedale wäikse akkumulaatori, walas portselaan-wanni destilleeritud wett, pani lauale operatsioon-riistade kasti ning jäädis korda selle kõrwal seiswa piirituse põleti. Kõhmakas seinakell näitas juba wiiendamat hõmmiku tundi, kui Pokrowski kõik weel kord üle waatas ja, korraldustega nähtawasti rahule jäädes, abilise ära saatis.

Rõdunult taskus wana õpetlane leentooft, toetayes halli pääd luisele käele. Sel silmapilgul helises laual seisew telefon ning kuuldetorus kostis Kingisepa hääl:

— „Oleme tagasi. Kas wõime tulla?“

Wastujena andis tumm doktor kokkuräägitud kellajignaali. Ei andõdunud wiit minutitki, kui seinas warjatud üks kuulmatult awanes ning kaks meest sisse kandisid linaga kaetud koolja. Pokrowski märguande pääle afetasiid nad elutuma kehha laua ees paiknewale pingile ja taandusid. Pokrowski tõstis lina kangestanud kooljalt, ristitas käed rinnal ja jäi mõttesse, waadeldes surnut uuriwalt. Ei märkandki wanamees, kuis tafa sisse tuli Kingisjepp ning wäikselst peatas ta selja taga.

— „Aga, mu armas doktor, ta hakkab warsti ju lõhnama!“

— sõnas kommuniste päälisk wiimaks tumedalt. Doktor wõpatas, ootamatult häält kuuldes, pöördus Kingisepa poole ning wangutas tõsiselt pääd. Kaugenes siis pingist, istus jälle tugitoolile ja hakkas prohiirides segi kallama mitmewärwilisi wedelikke. Kingisjepp aga nõjatas selja wastu raamatukappi, tõstis jalad ristimisi ning ei pöörand kooljalt waadet, mis awaldas uudishimu, kahtlust ja warjatud pilget.

Saabus wältaw waikus, mida segas ainult klaasanumate kõin doktori laua juures. Wiimaks püstitus õpetlane, wälis lõikertistade kastist terawla, läikiwa lantseti, kummardas koolja üle, niisutas ta nahka desinfitseeriwa wedelikuga ning tegi mitmesse paika ta kehjasse sügawad lõiked, nii, et paljastusid mustjas-sinised lihaksed. Siis täitis klaaspritsi wee karwa rohjuollusega ja, pritsinõela kordamõõda igasse tuiksoonde wajutates, surus rohju wiimase tilgani koolja kehha.

Kingisjepp jälgis doktori tegewust awaliku pilkega.

— „Jätke, doktor! Surma üle pole teil võimust!“ hüüdis ta viimaks, kui Pokrowski, olles lõpetanud need toimetused, jälle istet wõttis ja äraootawalt pää käele toetas. Pokrowski ei teinud wäljagi Kingisepa wahelühüüdest, ainult rahutu kortsiuke ta otse eesjel tunnistas, et kommunisti korduwad märkused talle ei meeldi. Wana teadlase waade oli sihitud kella numberlauale. Nähtawasti, luges ka minutiliseid. Täpselt weerand tunni pärast jatkas doktor omi kalanduslisi manipullatsioone. Nüüd pistis ta igasse enimemalt löigatud haawa elektri juhe külge kinnitet hobekuuli, kattis haawa ümber ringi kleepiwa plaastriga ning ümbritses lõuendist sidemetega. Siis keeras otsustawalt wooluühendaja pidet.

Ehkki Kingisepa teadis, et elektrivool ka surnud muskulaatuuri pääle erutawat mõju avaldab, oli ta ometi peaaegu ehmatufeni üllatet sellest, mida nüüd nägi.

Koolja tardunud lihaksed tüksasid ja tõmbasid kokku. Eitkemeisje löid ägedad krambid, käed tõusid ülles, nagu sülle haarda tahtes kõrwalfeiswat doktori, jalad kõwerdusid... Kõhjumuskulid pingunesid üliloomuliseft ja wedasid surmu istukile... Aukuwajunud klaafistund silmad awanesid, sihtudes kalmuwaatel kaugusse. Sinised, lõhskend huuled wirilidusid kui pörguliku walu hoos, paljastates kollaseid hambaid.

Doktor katkestas woolu — ja koolja wajus aeglaselt pingile tagasi. Silmad sulgnesid, käed langesid alla, kõrgesse tõusnud rinnakorw madalbus, surudes kurgust ühes jaheda õhuga ebaloomuliku korisewa õhke. Paistis nii, nagu oleks koolja hangunud pilk tabanud midagi kujutlemata õudset, nagu oleks awanend talle kohutawad pörgufaladused, mis pigistasid hirmuhüübed kalmulase eluta rinnast...

Kingisepa tundis seljas külma kodi.

Doktori pääle aga ei awaldand koke pillt wähematki mõju. Külma-rakulikul uuris ta oma tegewuse tagajärgi ning wajutas siis uuesti wooluühendajale.

Ning jälle hüppas sinetaw laip istukile, wisedes nagu ülejõulises waluhoo, jälle awanes mõnutet suu ja nagu krimsnas kui peletaw mask. Aga jälle katkestas doktor woolu — ja röögatas wajas keha endisesse hauatardumusse.

— „Küllalt!“ ätles viimaks Kingisepa kähiseawal häälet: „Jätke see mäng...“

Aga doktor naeratas iseäralikult, andes Kingisepale lähene-mise märku. Wastu tahkumist astus kommuniste päälk spetsiaalse juure. See näitas laiba poole — ja Kingisepa, kes nüüd terasemalt waatas, ei suutnud tagasihoida tawast imestuse karjatust: furnuplekid olid koolja ihult kadunud ja rind mõõnas mõõdukalt, wakisel hingamisel! Ei wõinud olla kahylust: Werrew! — see kül-

mand hõuast väljakaevet laip — elas! Uskumata omi silme, wõttis Kingisepp pihku Werrewi käe. See oli leige ja paendum.

— „Imelik, imelik!“ pomises Kingisepp segaselt, laskudes lähemale toolile. Ja kuna doktor rahulikult jatkas talitust Werrewi ümber, kordas Kingisepp nagu unes: „Imelik! Wäga imelik!“

Doktor Pokrowski hoolikalt rawitusel kosus Werrew hõiresti. Ju nädala pärast tundis ta end täitja termena, ja warstigi ei jäänud ta külge vähemutki wäljst märki, mis oleks tunnistust andnud hirmsajst üleelamusist. Aga sootuks jäljeta polnud need mõõdund. Wähemalt waimline tasakaal ei saanud pea: Werrew, see ennemalt nii pööraselt julge ja hoolimatufeni külmawereiline mees, oli nüüd ses mõttes palju teisem. Warjatud kartus wärwendas ta kindlujeta pilgus ning meeldetuletus olnud sündmusist fundis tad kahwatama. Ja kui Kingisepp kord linna saata tahtis tad mingi ülesandega, siis ütles Werrew end sellest kategooriliselt lahti ja jäi kindlaks omas wastupanekus, hoolimata pilkeft ja Kingisepa meelepahast.

— „Saada mind mujale, Wiktor“ — palus ta: „Mujal saan jälle endiseks. Aga Tallinna kardan. See on kord nii, ja sinna pole midagi parata. Saada mind mujale.“

— „Mujale?“

Kingisepp kaalus midagi mõttes.

— „Olgu!“ ütles ta lõpuks: „Lähed Helme osakonda puhkusele.“

Sel osakonnal, mis asus Helme linnakantji all mäe sügawuses, polnud suurt kohalist poliitilist tegewust, küll aga kasutasid kommunistid seda geograafiliselt ja arhitektooniliselt soodsat warjupaika muiks väga tähtsaks otstarbeks. Siin, kaugel raudteest ja riigiwõimu terasest silmast, wõidi rahulikult teha seda, mis rahwarikkais ja elawa liikumisega keskkohtades wõimatu ehk väga kardetaw. Kuigi kommunistide talu Tallinna külje all imestamiswäärt hästi organiseeritud pelgupaigana esines, ei wõinud tad ometigi kaugelki wõrrelda Helme kantji aluste keerdkäikude ja saalide rägastikuga, kus trükkiti kõikide suurriikide paberriaha, walmistati lõhkeaineid, kus asusid kümnet liiki eritöökojad, ladud, bürood, jaoskondade juhataste ruumid jne. Siia koondusid kogu Balti rannariikide wastu silhitud kihutustöö niidid. Siin olid tegewuses alalised Moskwa põrandaalused esitajad, siit said otsekoheseid juhtnõõre Läti-, Ceedu-, Poola- ja Soome enamlised organisatsioonid. Siin ei puhkand ööl ega päewal raadiotelegraaf, siin wuhasid masinad hommikust õhtuni ja õhtust hommikuni, produtseerides sadat sorti ollusi ja asju. Kasse-kõrme ruutkilomeetri ulatusel oji maa-ülgawus läbiuuristatud awarate käikude ja määratumate saalega. Terwe suur maa-alune linn paiknes siin, algades lossi waremete alt ja piirdudes mõne kilomeetri kaugusel wastaspool kokkujookswate

orge ning rabaga. Muudugi, polnud kommunistid ise kaevand ühtegi tulhandikkugi sellest kolossaalsest labürindist: töö oli tehtud osalt juba wanal hallil ajal, siis, kui siin kohal alles wabade eestlaste põline maalinna seisis ja kui need lõputa urud ja oosed pelgupaikadena ning tugewa kindluse strateegiliste abikäikudena esinesid. Kuid ka tol ajal olid inimkäed ainult pihut laiendand ja korraldand imelisi tooduse tööd, mille järeldujel küngaste sügawas põues muinasjutuline koobastik moodunenud. Aga paljude ja paljude rahwapäolwede waheldusel olid meeliste hääbunud helme mäeseljandikkude üllatawad saladused, — ja nüüd teawad ainult tudisewad taadikesed weel kõnelda uduiseid jutte warjatud warakambritest ja saladusikkudest urgasteist.

Werrew toodi Helme kantsi oösel. Ta sõidutati kohale lennukil, mis ehitatud iseäralikul kombel ja nii, et ta liikus täitsa kärata ja omapärase kaitsewäri töttu wõrdlemisi wäiksel kõrgusel silmale päewal nägematuks jäi. See uus aeroplaani tüüp kuulus Wene sõjakommisjariaadi tähtsamate saladuste hulka ja taht toodeti sõja puhul suurt ning ostsustawat abi. Pääleegi, ei tarwitand seda liiki lennumasinad hoowõtmiseks jooksupinda, waid tõusid õhku otsekohes, loodsihitis.

Olles ka ennemalt — ju mõne aasta eest — käinud Helme kantsi waremeil kui huiwimeisija ning tundes seetõttu ümbrust kaunis hästi, mõttes nüüd Werrew, et ta wiaakse ühte neist urgudest, mis algawad Iossimäe järsul kallakul ja, kohaliste elanikke arwamise järele, kolme wõi rohkemagi kilomeetri kaugusele silituwad. Aga eksis: lennuk maandus kaunis kaugel waremeist, sügawa, järskfeinalise oru põhja. Siin oldi lendureid wist oodatud, sest niipea, kui aeroplaani elastjed rattad maapinda puutusid, astusid põliste puie tüwide warjust wälja kaks meest, kellede näguisi Werrew pimedas näha ei wõinud. Werrewi saatja wahetas ootajatega mõne tasase sõna, mispääli mehed lennukist kinni fassisid ning ta oru loodis tangewa liiwakiwist kalbani weeretasid. Ei mingit uru awaust paistnud siin silma, ehkki kuu pilwist wabanes ja kõrgete puie alust heledalt walgustas. Aga käigu suu ilmus ootamatult sääl, kus Werrew seda aimatagi poleks teadnud: suur raudkiwi mürakas hakkas äkitselt liikuma ja kerkis aeglaselt õhku, nagu hiiuglase käega tõstetud. Werrew waatas üllatult seda nähtust ja märkas, et kiwirahnu tõstjaks on määratu, peaaegu süllalise läbimõõduga metallfamma, mis just kui kaswas maa seest. Kuid weelgi uued üllatused ilmutusid selle imeliku säädise juures: Samba esimene pool libises maa sisse tagasi, muutes seega samba tugewate terasfeinega õonestorniks, mille lamedal katusel lasus kujurahn.

— „Palun, astuge samm kõrwale, seltsimees“ — lausus Werrewile saatja, ning kui Werrew pilgu üle õla heitis, leidis ta, et

mehed sellesama liihikese aja jooksul lennuki kokku olid pannud nii, et see nüüd wabalt woorimehse kaalesi oleks mahyunud. Mehed weeretasid lennuki torni pörandale. Kostis metalli klõpsatus, hõõruwate mehhanismi jagude sahin — ja lennuk wajus alla. Umbes poole minuti pärast seistus torni pörand jälle endisele kohale.

— „Nüüd on meie kord, seltsimees Werrew“ — ütles saatja, torni astudes ja Werrewit käewiipel enese järele kutsudes. Ning waewalt said mõlemad sisse, kui pörand päädpöoritawal kiirusel sügawusse lendas. . .

Hädasti paarkümmend sekundit tuuris see kukkumise taoline sõit taja sahisewal terasööril. Werrew sai waewalt mahti tähelepanna, et nad ümarikus metalltorus just loodsilhis kohutaw-kiirelt alla lendasid: ülemine, kuu paistel walemdaw sissekäigu awaus paistis ju mõne silmapilgu pärast pisikese hõbedase nelljanurgana.

Siis peatus langew pörand äkitselt aga pörutuseta, ja kumeras metallseinas awanes ukas, kust hoowas silmipimestaw walguse kosk.

— „Järgnege mulle!“ ütles saatja ning astus eel.

Pikk liiwakiwivi raiutud sammaskäik oli see, kuhu Werrew nüüd sattus. Heledad elektripirnid kiirgasid päikestena ta wõlwidus laesi ja niikaugele, kui silm nägema ulatas, silhtus noolisirgelt kolonned kaksikrõda.

Saatja astus kiirel sammul, ja Werrewil oli tegemist talie järele jõudmisega. Selles korridoris läksid nad ligilähedalt pool kilomeetrit. Aga ikka weel ei paistnud tal lõppu tulema. Iga 20-30 sammu järele hargnesid tasi käismurga all kahele poole sammufugused heledad walgustatud otsatunad sammaskäigud. Aga ühtki elawat hinge ei koh-tand Werrew omal teel. Kõik näis unne suikund olema nagu muinasjutulises nõialossis. Wiimaks keeras saatja ühte põikikäiku.

Möödues jälle kümnetest kõrwal-korridoridest, rühkisid mehed ligi weerand tundi selle siledal paepörandal enne kui jõudsid omapärasele hiihlakoopasse, mida kaewand põlnud inimesed, waid mis rooduse ürgjõudude kapriitse tegewuse järeledusel maakoore sügawusse tekkinud. Selle määratuma ruumi kõrgus wõis ulatada kaugele üle kümne sülla, ta korrapäratu ümbermõõt oli umbes 150—200 sülda. Siledat pörandat kattis peenike lumivalge liiw, millel sijn-själ mustasid juhustiselt laialipõlatud kiwirahnud. Koopal põlnud ümargust, kandilist ega ühtki muud teist kindlat geometrilist wormi: fakilised, muhkliised ja pragunenud kiwiseinad asendusid kohati kaunis lähistikku, siis kaugenesis jälle mitmekümne sülla wõrd, moodustates lugematuid kõrwalkoopa; paiguti jooksid kokku seinte ülemised pooled päris madalal, moodustates midagi korrapäratu wõlwi sarnast, paiguti aga põlnud hämaras kõrguses nähagi nende ühenduspinda. Piku koobast joondus rida laternaposte, millede küljes

rippusid elektri-päikesed. Aga harukoopad, mis algasid ülbiselt põranda pinnalt, polnud ainukesed kõrwalkäigud: ka üleval pool paistis mitmesugusel kõrgusel uste walgustatud suud, milledeni tõusid laiad, raudkäsiuuega kiwitrepid. Ühele farnasele trepile astus Werrewi saatja. Mehed tõusid silla nelja kõrgusele ning sattusid lühikesse, kandiliste kiwidega wooderdatud ja walge õliwärwiga kaetud seintega korridoori, mille lõpul paistis metall-plaatidega ületõõdud uks.

— „Helistage jääl. Too on osakonna komisjaari uks“ — kausus saatja ning taandus. Werrew wajutas uksele walendawale kellaööbile. Uks awanes iseenesest. Werrew astus üle läwe — ja uks sulgnes jalamaid. Werrew waatas ringi: wäike, parkett-põranda, kirju mosaiik-lae ja punaste seintega tuba; kejet põrandat — amarik laud, kaetud purpurise sammetiga, ta ümber — mõned, sama riidega ületõmmatud leentoolid. Ning muud midagi polnud siin — ka ainustki inimest mitte.

— „Mida soowite?“ küsis äkki walju hää. Werrew wõpatas ootamatusest, heitis kiire pilgu ühele ja teisele poole — aga ei näinud kedagi.

— „Mida soowite?“ kordas hää karsitumalt — ja oli wõimata äramäärata ta kõlalt.

— „Olen Werrew...“ wastas inestunud kommunist huupi.

— „Minge edasi!“ sõnas hää — ning kuna Werrew majalikult sammis edasi astus, libises eelmine sein kaksile poole ja Werrewi ees awanes awar, priiskawa toredusega siseläetud kabinett. Suure kirjutuslaua taga istus nahkkuube riietunud mees — tõmmude sasi-juukste ja energilise, paljaks raseeritud näoga.

— „Kreuks!“ hüüdis Werrew, sirukäel laua poole rutates: „Oled sina — Helme osakonna komisjaar?!“

Kreuks muigas rahuloldawalt.

— „Mina... Ju teist nädalat. Kas Wiktor sulle ei teatanud?“

— „Ei. Olin haige kogu aeg...“

— „Tean. Ning tulid puhkusele meile?“

— „Mii ütles Wiktor“ — wastas Werrew, laskudes tugitoolile.

— „Puhka, rawitse närwe mõni aeg. Tutwune meie osakonnaga — ja siis leiame sulle ka töö. Wajame omi mehi — ja rõõmustan su tuleku üle! Meil siin pole kõik korras...“

— „Sellest siis see salapäraline wastuwõtmine wiis ja nägematud uksehoidjad?“

— „Etewaatus ei tee palja... Ha-ha-haa! Kuidas meeldis sulle see „salapäraline wastuwõtmine?“ Sinuga tegin nalja, aga tegelikult olen sunnitud siselaskma nõnda kõiki peate teenrite.“

* *

* *

Ju mitmendat päewa tutvunes Werrew Kreuksi juhatusel maaluise linnaga. Ning nägi ikka uusi ja uusi üllatusi igal sammul. Siin oli lennukite garaažid, mis asus ühes kaugemas koopas, siin olid remont-töökohjad, laboratooriumid, trükkkoda, elektrotehniline kaabinett ja palju muid tehnilisi asutusi, milledes rasked ja keerulised masinad käisid elektrijõul; siin oli isegi midagi raudteewõrgu sarnast, kus kitsarööpaliisil teil käisid raskuste vedamiseks määratud väikesed elektri-wagonetid; siin oli palju kantseleisi, milledest igailhete allus mingi täpselt kindlaksmääratud tegewusala; siin rühmasid hoolikalt tööd teha sadanded inimesed, siin walitses niisugune piinlik tööliigutus, et iga liigutus, iga samm otstarbekohaselt kasutatud sai. Minutipäält olid ettenähtud töö-, puhkuse- ja söögiajad, igal silmapilgul oli teada, kus ja millise tegewuse juures võib see või teine neist sadandest inimesist.. Imestamisewääriline organisatsioon walitses siin! Ning milline kirju rahmusline koosseis! Werrew nägi pääle eestlaste lätlasi, wenelasi, htiinlasi, sakslasi, poolakaid, juute, inglasi, isegi paari neegrit ja jaapanlast.

— „Millist üldkeelt kõnelewad nad?“ küsis Werrew Kreuksilt.

— „Suuremalt jaolt — wenekeelt, aga on ka neid, kelledega mõtteid walhetada saab ainult esperanto keeles, millise tundmine meil siin funduslik.“

— „Aga kas tead sa nende kõikide nimed, kas wõid alatti kindel olla, et mõni neist äraputkand pole wõi kõõst kõrwale ei hjoia?“

Kreuks naeratas.

— „Nimi polegi tähtis. Nad on nummerdet kõik... See ja see number — muud midagi. Ning igal numbril on oma kindel magadisase, kindel kohit söögilauas ja töö juures. Siis on weel iga wite mehje kohta üllewaataja. . . Noh, ja putket mängida — seda ei saa: wäljakäikude saladust tunneme ainult mina ja kaheküha jaoskonna juhatajat.“

— „Aga kometi ütliid kol esimesel õhtul, et siin kõik korras pole?“

Kreuksi nagu pilwines.

— „Näeme... näeme...“ jostistas ta siis, sõrmi rusikaisje surudes.

Astusid tüki maad pikas sammaskäigus, kunni Kreuks niwõrd rahunes, et kaikkend juttu jatkata suutis.

— „Dah!“ — algas ta siis uuesti, ning sinised sooned ta õhakesisel paisusid: „pilwedesse kogub äike... Neil läti kaabakuil — neil mõlgub midagi meeles... Wist tahawad oma meest näha ees-otfas. Kuid liisun nad lapikuks! Ca-pi-kuks!..“

— „Aga sa peaksiid ju teadma, kes need on, ega tarwitseks sugugi oodata otsustawaid samme nende poolt.“

— „Selles palje seisabki, et kindlasti ainult paari ninameest tean, teisi — mitte. Aga kui umbrohtu jäädawalt kõrwaldada

soovitakse, siis peab tad väljakitkuma piimagi juurenarmakeseni
Ja seepärast — ootan ning luuran..“

— „On Wiktor sellest informeeritud?“

— „Ei. Wara alles...“

Kõneldes olid nad jõudnud kitsa põikkorridorini, mille asfaldist
lagede ja seinu kattis jämedate, isoleeritud elektrijuhtede tihhe võrk.
Temalt kostis tume kohin — nagu suure weekogu kukkumise
müra. Kreuks keeras sellesse käiku, öeldes:

— „Näitan sulle jõujaama.“

Korridor viis koopasse. Kuid millisesse koopasse! Paistis, kui
oleks vägew loodus koondand kogu oma kunstivõime, luues maa-
sügavuses selle nõidusliku ruumi. Siin valitsesid ainult kaks värvi:
valge ja must. Mõõtmata kõrgest laest rippus alla mets pikki,
kord-korralt peenehavaid sambaid, mis tuletasid meelde hiiigla jää-
purikaid ja koosnesid juhkruvalgest, kristallisest lubjast. Lääkivalt,
räniliivaga kaetud põrandalt tõusid neile vastu samasugused poo-
likud, teravotsalised lubjahambad. Ainult koopa keskpaik — nii
umbes 40 ruutsülla suurune plats — oli vaba neist alumisest koo-
nus-kolonnedest. Ja siin lainetas süsimust järw. Kuid sõna „lainetas“
ei saa võtta täpsena: järw mäsas, järw kees wahges wahsus
nagu hiiigla tõwapada, sest umbes kümne sülla kõrguselt hoovas
ta rüppe lai, mürisew kosk, lehvitatades kaugese tiheda pilwe udu-
peeneid weepriiske. Tõesti, midagi toredamat ja ülendavamalt polnud
Werrew senni näinud! Elektri tulesitikus sätendaw marmorwalge
koonusammaste tihhe rägastik ümber wahuse, musta wee, millele
hõbedat laenasid elektripäikesed. Ja see wihane kosk, mis algades
wõlvialusest pimedusest, mõirates ja maapinda wapustates tormas
järwe läikivaise woogudesse just kui tuhjat katalt elawhõbedat!

Aga ka siingi oli wägeward ürgjõude rakendamas inimese käsi:
omal hoogsal langel laenasid wihased wood jõudu wõimsaile turbii-
neme, mis liikwelle ajasid rea huugawaid dünamomasinaid. Ja ini-
mesed — nii wäetid ja nõrgakesed wõrdlemisi loodusjõudude hirmu-
äratawa jõuküllusega — talitasid rahulikult ja iseteadlikult masi-
nate wahel ega teind wäljagi aheldet hiiiglaste protesteeriwast mõir-
gest.

Kaua waatas Werrew aukartliku imestusega seda kummalist
pilti. Wiimaks tõmbas Kreuks tad kätksest, kuusudes edasi. Lõbis-
tates nõidusliku koopa, jattusid mehed uude kitsasse käiku. See
oli nii madal, et kohati kummarada tuli, ja nii kitsas, et kõrwuti
minema ei mahtunud. Ka walgustus puudus, nii, et Kreuks oma
elektrilaternna objektiwi awas.

— „Müüd olemie mahajäetud linnaosas“ — ütles ta, kui
kose mürin enam juttu ei seganud: „Seda osa tunneme wäga
wähke, sest siia pole kellegil asja. Siin on käigud nitwõrd kee-

rulised, et esimine sugugi võimatu pole. Üks üldkätt ühendas neid urge noide oosiga, mis Helme kantsi waremete ajal maapinnale wiitwad. Aga tolle käigu waristamise kokku dünamiidi abil — ja nüüd tean veel mina teist madalat ja kitsast oost, mis joonub mitu kilomeetrit, wäljawõies laija rappa... Seda tahangi sulle näidata — igaks juhuseks...”

— „Käib siin wahel keegi?”

— „Ei. Esiteks — on pime, teiseks — pole aega kolamiseks ja kolmandaks, nagu ütlin, — võib hõlpsalt eksida. Päätegi keelasin üleilases päewakäsus jalutuskäigud siia surmanuhtluse hirtu all.”

— „Keelased siiatuleku üleila, aga praegu on näha pöranda liiwas tänaseid jälgi...”

Kreuks kummardas pöranda lähedale ja uuris kaua liiwa. Astus kummargile edasi mõne sammu ja wahtis ja wahtis.

— „Näed ja tagasimineku jälgi?” küsis ta wiimaks Werrewilt.

— „Ei.”

Nüüd ajas Kreuks end sirgu, wälhendas laternas walguse, keeras kaitsefirmi nii, et kitsas kiirte kimp sahnult pörandale langes ja ütles:

— „Waata järele oma rewolwer.”

Tasa ja ettevaatlikult hakkasid mehed minema jälgi mööda, iga mõnekümne sammu järele peatates ja kuulatates. Niipalju, kui jälgi järele otustada võis, oli siit läbi läinud 7 või 8 inimest. Kreuks ja Werrew olid ära käinud juba tüki maad, urust urgu keerates. Mõnes paigas tuli süldade kaupa kõhuli roomata, wahel aga jälle muutusid korridorid nii awaraks, et mitu meest kõrwuti oleks mahtunud.

Werrew, kes seda jälgedel käimist otstarbetumaks arwas, tahtis ju tagasimineku ettepanekut teha, kui korraga eemal nõrk tulekuma paistma hakkas.

Kreuksi laterna kaan klõpsatas jalamaid täielikult kinni — ja nüüd liikusid mehed edasi pilkases pimedes, juhitud ainult nõrgast paistest. Werrew tundis hasartset jahimehe erutust ja pigistas sõrmed tugewamini ümber rewolwori pära. Kreuks hingas kiirelt ja raskelt. Walgustet koopasuu weretawal põhjal paistis ta hüppewalmis küürus kogu kui metsiku mündja siluett.

Kuulmatul tiigrisammul hülisid waritsejad walgustatud koopasse. See oli peaaegu geomeetriliselt ümarik, awar ja kaunis kõrge. Paar arsinat ta seintest eemal tugenes lakke tihhe sammastik, mis tõõriku pitjina ümbrises kogu ruumi. Nagu warjud, lipsatasid Kreuks ja Werrew jämeda samba taha.

Koobast walgustasid hubisewalt teegitsewad, sammaste mulhke külge sulatatud wahaküünlad. Keset poolhämawat ruumi paiknes

pikk, sammeldanud muistne kiwilaud, mille ümber asendusid samalugused kiwipingid. Mis otstarbet läitis see ruum wanal hallil ajal — oli raske öelda.

Pinkidel istusid kahheksa meest. Ainult koosoleku juhataja jaoks — see oli üheksas — seisis laua otjas pehme tool. Werrew tundis kõiki koosviibijaid: mõne päewa jooksul oli tal wõimalus näha saada igathte neist.

Juhataja kohal istus närwilik, kõhna linnunäoga mustawerd lätlane Kremse. Kätega ägedalt shestikuleerides, näomoonutusi tehhes ja häält kord diskandini tõstes, kord sofinani tasandates, kõneles ta tähelepanelikuile kuulajajate:

— „Minu ässitustöö Moskwas on häid tagajärgi kannud. Täna sain salateate, millest paistab, et Kreuksti juba väga kahtlustatakse. Ka Kingissepast ollakse kahsikarwanisjel. Ise nad mõlemad aga ei aimagi midagä. Kõik on talitatud tasa ja targu. Tähelemaal ajal kutsutakse Kreuks ja Kingisjapp ülekuulamisele. Ja siis selguks kõik — selguks, et esitatud süüdistusil vähemgi alus puudub. Nii kaugele aji minna ei tohi! Peame kohje tegewust algama, sest ühes mänguga kaotaksime pää! Kingissepale saatsim Kreuksti nimel raadiotelegrammi ja kutsusim ta wiibimata kohale. Ta jõuab siia 3—4 tunni pärast. Siis wõtame ta kinni — ja... ja teeme kahjutumaks... Enne seda on sama teed läinud Kreuks. Siis saadame neile põrgu põhja järele weel paarkümmend pisemat kannupoissi, et moskwalaste silmis werist ja wiisa wõitlust instseneerida. „Tagant saadetute“ seas saawad olema nimepidi ka mõned „truuks jäänud“ seltimelhed, kes „ausat otja“ leidnud heitluses mäsajatega. Seega siis saawad Moskwa melhed kindlas usus olema, et olukord järgmiseks kujunend: Kingisjapp ja Kreuks on saanud äraandjaks, on oma nõusse meelitand teatawa hulga melhi ja tahtsid osakonda politseiwõimudele üleanda. Ning ainult meie enastalgawuse, melhijuse ja terase silma tõtu on kõrwale juhitud see tuntaw hoop üleilmilisele revolutsioonile... Esimese juurdluse kohta pääl toimetame meie. Mõistame walju kohtu „äraandjate“ üle, keda leiame wajatawa hulga, promotseerime wäikse wandejelti, juhime tšheka selle jälgile, pistame tšheka nina alla salamahtli mõned „paljastawad“ dokumendid jne. Sõnaga — Moskwas ei wõi tekkida vähemaltki kahtlust asja tõeliku seisukorra kohta. Ning siis laseme endile hästi tajuda oma waewa. Ja wabanevad kohjad jaotatakse nii, nagu seda ju ette kawatsend ning omawahel mahateinud oleme.“

— „Tähendab — sina oled Kingisjepa järeltuleja?“ küsis wäike, tigeada nirginäoga wenelane Pinkin.

— „Mina!“ wastas Kremse, ajades end sirgu ja libistates wõimuka waate üle kaaslaste: „Mina tahan — ja saan Kingisjepa

afemele. Hoo! Kuis siis asju ajama hakkame! See loll on wõõra küllahunniku otsas walmis soola-leiba jõõma! Ta, tola, arwab, et omal taskul wist auk põhjas! E-eh! Oodake, kui hakkab ise miljonite hoidjaks! Oodake ja teadke, et siis warsti, õige warsti külluses ujuma saame! O=oo! Ilm on lai, paljutõotaw ja ilus! Elu on weetlew, tore! Ning ei tarwitse me siis ta armuandi kerjata, wõõralt laualt palukesti korjata!.."

Tüki ajal walitses täielik waikus, igaiüks mõlgutas omi mõmuste roimamõtteid, tehes südseid tulewiku plaane. Kremse hakkas esimesena kõnelema.

— „Weel täna tehku igaiüks omas jaoskonnas kõik tarwitakud ettewalmistused, et hommikuks midagi lohakile poleks, tege-
wus algab kell 10,30. Pidage mees seda aega!"

Kremse wakis tüki aega ja küsis siis:

— „On weel kellegil midagi öelda?"

See tähendas, et koosolek lõpupoole jõudmas, mispärast Kreuks Werrewi kõrwa sõistas:

— „Kaome..."

* * *

Oma töötuppa tagasi jõudes, ei lausunud Kreuks paari tunni jookkul sõnagi. Käis erutatult seinast seinani — nägu kiwinend ja külm. Aga juunurges tõmblesid närwilised joonekesed ja waade oli kui marrunud tiigril.

— „Käse kinniwõtta Kremse" — andis Werrew nõu.

— „Enne informeerin Kingisepa" — wastas Kreuks, wajutas kellanupule, istus laua taha ja kriipsutas paberile salakirjaga mõned arusaamatud sõnad.

— „Wiige see radiojaama ja laske kolje edastanda!" käskis ta, paberit uksele ilmud sekretäärile ulatades. Weerand tunni pärast aga tuli see tagasi jät eatas:

— „Aparaat on rikkes..."

Werisooned Kreuksi oimudel tursusid, ähwardates lõhkeda, nagu kahwatus wihast ja, rusikat raginal lauale langeda lastes, käskis ta:

— „Telegrafist mahalasta! Sillmapilk — kohapääl!.. Minu walwerühm — siia!.."

Sekretäär tormas mineema, nagu kartes kauem Kreuksiga ühes toas wiibida.

— „Tapan masha kõik! Teen pihsuks ja põrmuks! Werd ja siplewat liha! Werd ja siplewat liha!.." mõirgas Kreuks kui meeletu, tampides põrandat raske saapa kontsaga.

Telefoon kõlises. Kreuks haaras toru pihsku. Kostis sekretääri kiritatud hääli:

— „Walwerühma komandöör lamab meelemärkufeta... Kuul pääs... Walwureid pole komandantuuri ruumes... Aiman, et...“ Siin katkes kõne äkitselt. Oli kuulda tume, surutud karjatus ja telefoni lusika kukkumise kolin. Kreuks hüüdis, kõlistas, wandus... Asjata! Wastust ei tulnud.

— „Werrew! Minu järele!..“ rökkis pöörane komisissaar wäpawal suul, haaras nurgast püssi ja jooksis ukse juure.

Kuid uks oli wäljastpoolt suletud.

Asjata wajutas Kreuks kogu oma hiiqlajõuga ta teraspinnale, tagu püssi päraga ja jalguga. Uks ei annud järele.

— „Mii... Siis algasid tegewust enne määrat aega — wist hõatsu said ninna...“ ümises Kreuks, loobudes asjatumaist jõupingutusist ja wajudes tugitooli. Koondas kogu tahtejõu, et rahulle sundida end — ja saigi mõitu äritusest.

— „Kreuks, nüüd peame lootma ainult enese pääle... Peame leidma pääsetee... Ah, kui Wiktorile teate oleksid saanud saata! Ta jookseb neile lõuge wahäle, jookseb tingimata lõuge wahäle!.. Kui vähemalt wäljapääseks siit!“

— „Wäljapääseks? Noh, see pole raske. Aga enne waja järele mõelda, kuid edukalt wõidelda — kahhekesi kümnete wastu.“

Akki helises telefon.

— „Haltoo!“ hüüdis Kreuks ükskõiksel häälel: „Kes kõneleb?“

— „Siin — Kremse. Kreuks, mängime lahiste kaartega. Nagu nägin, oled teada saanud mu kawatsusist. Nüüd on mul hilja neist loobuda. Anna alla — jääd ellu. Awa uks.“

— „Ta on wäljastpoolt sulet.“

— „Seda küll. Kuid need raudkanged kõrwaldame. Awa seesmine mehhanism. Ei tahaks dünamüüti tarwitada...“

— „Kremse, kuula nüüd mu otsust: Saad ülespoodud ühes teiste mäsajatega kahhekümne nelja tunni jooksjul. Sellest ei päästa teid ükski wägi. Nüüd aga — tee mis tahjad.“

— „Tähendab, ja ei anna alla wabatahtlikult?“

— „Lollus — allaandmist nõuda sellelt, kes meel wõidetud pole. Kõlistada mulle enam ei pruugi: katkestan ühenduse. Lõbusse weel hästi, wajuta wiimaseid tunde! Nägemiseni!“

— „Kurat!“ kirus Kremse: „Peaa ikka ukse õhku lastma!“

Kreuks pani kõnetoru lauale ja lausus Werrewille:

— „Nüüd ootame, kunni ta uft lõhkuma tuleb.“

— „Aga ehk oleks parem — ära minna, kui see võimalik?“

— „Ei.“

Ukse kõrwal oli seinale kinnitet päewapildi-aparaadi taoline seadus. Kreuks awas selle objektiivi, wäpendas toas walguse ja keeras aparadis mingit mehhanismi. Lai walguse lint läbistas toa hämaruse — ja aparadi wastas, walgel seinal, ilmus kui kino

ekraanil kinnise ukse taga oleva eesruumi loomutruu pilt. Mehed asendusid mugavamalt pehmeile leentooltele ja jäid ootama. Mõõdus weerand, mõõdus pool tundi. Eesruumi ei tulnud kedagi.

Werrewil hakkas wiiland saama sellest tegemusest istumisest, ehkki ta nägi, et Kreuks palawikuliselt pääga töötab, mässu ühvideerimise võimalusi otsides. Wiimaks ei suutnud Werrew enam väljakannatada.

— „Kreuks...“ algas ta, kuid peatas lause: walguspildil oli näha, kuis eesruumi välisüks awanes ja kuus piisega warustet meest sissestusid. Üks hoidis käes dünamidi patrone ja süütenööri. Kremset meeste seas ei olnud.

— „Kahju...“ ütles Kreuks: „Kahju, et Kremse ise ei tulnud...“

Werrew ei mõistnud Kreuksi kawatsumi. Mida mõttes teha Kreuks? Milleks oodata, kunni warjawa üks purustatakse ja sõjariistus tapjad sisse tormawad? Milleks waja seda?

Teraselt wahtis Werrew ekraanile, lootes jäält leida küsimuse lahendust. Kreuks wajutas kirjutustlaua külge kinnitetsuult nupule — ja Werrew nägi ekraanil, kuis välisüks meeste selja taga kinni läks. Üks tulnuist tahtis awada tad, aga see katse ei läind korda. Teine ruitas appi talle — kuid järeldus oli endine. Meeste näod awaldasid rahutust. Nüüd olid nad kõik kogunend hinniwajud ukse ette, katsudes awada tad ühhesel nõul ja jõul — aga asjata!

Kreuksi huuled naeratasid tigidalt. Kreuks sõrutas käe teise nupu poole ja litjus selle alla. Ning nüüd, waadet uuesti walguspildile pöörates, taipas Werrew Kreuksi plaani: eesruumi teraslagi hakkas aeglaselt kuid järjekindlalt wajuma... Toll-tollit nihkus ta pöranda poole... Mehed märkasid seda. Said aru, et maandus lagi nad mõne minuti pärast puruks wajutab. Tummalt ja liikumata! seijid nad paar sekundit, furnukashwatud mäod lakkie pöördud.

Kreuks aga hõõrus häämeel el käsa ja naeris tasa enese ette, jälgides parastawal pilgul, kuis mehed tarretusest wähehaawalt toibusid, kuis paar neist meeleheitlikult välisüksesse kallase tormasid, furnahirmus ülinimlikke jõupingutusi tehes, kuis üks jõuetumalt pörandale laskus ja teised otstarbetumalt toas ümberjooksma hakkasid, nagu lootes leida päästwat väljakäiki. Lagi aga wajus ja wajus... Nüüd oli ta weel arsinä kõrghusel meeste piisil, nüüd — puutus nende juukseid, warsti aga olid mehed sunnitud kummadama... Wist kisendasid nad, nagu moonutet suade järele otsustada wõis — röökisid elajatena tapalawal, röökisid püritä ahastuses ja hirmus... Kreuks aga naeris tasa ja wahtis ekraanile suurima lõbuga...

Lagi wajus ja wajus... Onnetud mõisid weel ainult põlvilli ja häpakile olla. Nad surusid turjad ja käed wastu maandurwaad terasplaate, nad pingutasid katkemiseni wiimase kui lihakse-niidi, pingutasid nii, et rullus nahk sõrmilt, et purskaks veri suust ja ninast... Aga karawawõrdki ei takistand need jõukulutusjed allatibi-sewat lage... Weel mõni filmapiik — ja oli näha ainult humiik hõrratumalt segi paisatuid, ebaloomulikkult kõwerdet liikmeid ja kehä, — siis ühtus lagi pörandaga...

Kreuks walas klaasi konjakit ja jõi selle ära ainsa söömuga.

— „Joo!“ käskis ta ka Werrewit. See wõttis pudeli ja kallast ka omale lõhnawat, kollakarwa märjukest. Aga kui ta, klaasi lauale tagasi panna tahtes, ringi pöördus — siis libises klaas näppe wahelt klirinal pörandale ja Werrew jäi tükikas ajaks seisma kiwitulbana: raamatukapp oli paigast nihkunud ning ta asemel haigutawast salakäigu awausest astus wälja ei keegi muu kui Wiktor Kingissepp ise!

— „Tere õhtust!“ hüüdis pörandaaluse käskija, pahkudes häät toasolijatele.

— „Kurat!“ wastas Werrew ega leidnud ühtki paremat sõna. Kreuks kõhistas naerda.

— „Tulin seda teed“ — seletas Kingissepp, istet wõttes.

— „Tulin seda teed, sest radiogramm, millel kokkuräägitud märgusõna puudus, sundis mind järelemõtlemä. On kõik korras?“

Kreuks jutustas wiimaste tunde sündmusi. Kingisepa nägu pflwines.

— „Nii-nii...“ pigistas ta läbi hammaste: Nii-nii...“ Ja ei oelnud muud midagi. Aga toon, millesega need sõnad lausutud, kõneles selgemat keelt. Ja kuulates Kingisepa sihisewat häält, haistis Werrew aurawa were lõhna.

Kingissepp otss westitaskust pikklõku nikkelkarbi ja kristallise pudelikese, awas karbi, wõttis säält terawotsalise klaasprissi, tõmbas tasse pudelist wedelikku, torkas pritsinõela sügawale käewarre naha alla ja wajutas tühjaks. Kingissepp, kui raudse tahtejõuga mees, polnud küll haiglane narkootik, aga tarwitas ometi wahete-wahel kokaiini, tehes seda nimelt siis, kui kawatses midagi erilisel närwepörutawat. Ning Werrew ja Kreuks, kes tad selles küljest küllalt tundsid, aimasid, et täna õõjel sündima saawad kõditawad asjad...

Kingissepp wajutas selja sügawale tooli patjadesse, toetas küünarnukid teenidele, ristitas sõrmeotsad lõua all, sulgus silmad ja küjis:

— „On teil tegewuskawa walmis?“

— „Ei midagi kindlat“ — wastas Kreuks: „Teadsin, et tuleb — ning ootasin sind.“

Kingisjapp ei wastanud. Ta näis magama, ja ainult otsaesisel mängewad kortsud tunnistasid energilist waimutegewust.

— „Kas nad ehk ära ei lähe?“ küsis Werrew, kes nüüd, pääde Kingisjapa tulekut, endised kõhklused täitsa unustas ja mäsajate ettewõtet juba lootusetuks pidas.

Kingisjapp awas laisalt silmad ja raputas pääd:

— „Ei lähe. Tõstemasin ei tööta, wäljakäigu panin kinni, minu isiklik löökask ootab arhiwis...“

Kreuksil oli tuline häbi. Wõi siis lood nii kaugel juba, tema aga ei tea midagi ja laseb koguni uksegi kinni tugea! Punastus Kreuks, sülitas ja surus hambad ristimisi. Wiskas pää uhkelt selga ning sõnas lühidalt, silmi walgutes:

— „Lähem!“

— „Kuhu?“ imestas Kingisjapp.

— „Lähem kägistan Kreukse.“

— „Lollus. Kuulake, ma seletan. Nagu ju ütln, on wäljapääs mõlemaist pääkäikudest wõimatuks tehtud. Jääb üle ainult too kolmas keerulik salatee, mille kohta mul rumalus oli arvata, et tad pääle minu weel ainult Kreuks ja mõned usaldusmehhed tunnewad. Tolle käigu kõlbmataks muutmise ongi üks raskeimasti üllesannetest. Peab tungima sinna sisse ja ta dünaamiidi abil kokkuwaristama jääb kohal, kus jõuamaast woolaw jõgi risti üle jookseb. Wee ärawool saab seeläbi takistatud ning wesi täidab laeni kogu saalide ja käikude rägastiku. Siis jääb mäsajatele üle ainult kaks teed: kas anda alla wõi uppuda. Meile enestele ei sünni wee läbi vähematki häda, sest tõuseme käsi-tõstetoolse abil pää-wäljakäigu loodsihilistesse kanaalidesse ja peatame üllemisel platwormil, omandates seega ka hädaohuta positsiooni — wõitluse puhuks. Need aga, kes salakäigu ummistawad, jääwad plahwatuse raiooni taha, lähewad rahulikult wälja raba pääse, tulewad siis pää-wäljakäigu kohale ning awawad selle wäljastpoolt, lastes üllemisel platwormil ootajad wabadusse.“

Waewalt oli Kingisjapp lõpetanud, kui Kreuks tulisest hüüdis:

— „Mina lähem salakäiku!“

— „Ja mina — kah!“ — astus ette Werrew.

— „Kena“ — sõnas Kingisjapp: „Mina lähem pää-käiku. Saate kaasa kaks-kümmend löökmeest. Rohkem anda ei wõi, sest wajan ise vähemalt sama palju abilisi — seks juhuseks, kui allaandjad sõuda tuleks. Päälegi, tuleb wist ka meil wälke lahing pidada, wäljakäigu kaanalini läbimurdes. Truuks jäänud osakonna meestelt, ehkki neid kaaluw enamus, pole meil esialgu mingit abi loota: küllap juba hoolitsetud on selle eesti, et nad praegu kasarmuis wõibwad ja keegi mittefoowitaw neile teateid wiima ei saa minna.“

Tungides oma meestega enne Kreuksi ruumikasse keskjaali, kust lühike korridor tõstetoolideni wiis, koondas Kingisjapp mäsajate tähelepanu enese pääle ja, samm-sammult tõstetoolide poole taganedes, meelitas nende pääjõud enese järele. Seetõttu oli Kreuksi salgal võrdlemisi kerge waenlase selja taga pääseda ja, siin segadust sümitates, jõujaamani sihtum kirtsas kätk oma alla wõtta. Et mõlemate salgade tormine löök ootamatult ja hoogsalt sündis, siis ei suutnud suuremas arwulises ülekaalus olewate mäsajate patrullid neile tuntawat kahju sünnitada, wäljaarwatud kerged kuulikriimustused paaril mehel. Julgustatud õnnelikust algusest, ruttasid Kreuksi kaaslased paarikaupa poolhämarias korridoris, kuna Kreuks ise ja Werrew, wiimases paaris tules, nende seljataguse kaitseks automaat-püssi otja korridoori suu poole keerajid ja, külge ees nihutates, iga silmapilk walimid olid tuld awama tagaajajate pihta, kui need oleks ilmunud.

Aga keegi ei tunginud neile järele.

— „Ees ootawad wiist suuremad jõud“ — lausus Kreuks Werrewile: „ega nad muudu meil nii hõlpsalt minna lubaks.“

Aga ekhjis Kreuks: mäsajad teadsid wäga hästi, mis tegid. Mitte eelolewate waritsejate päähe ei pannud nad lootust. Saanud minna umbes sada sammu, peatusid eelmised mehed.

— „Edasi!“ karjus Kreuks: „Mis wahite?!“

— „Ei saa!“ kõlas wastus: „Uks on kinni!“

Kreuks wõpatas ja wandus taha.

— „Werrew“ — fõjistas ta: „Oleme sissekukkunud. Ukse mustasine footuks, sest et tad kunagi tarwitatud pole. Pigemini — see polegi üks, waid laest alla lastaw terasplaat, mis jõujaama pääsemise wõimatuks pidi tegema, kui seda tarwis oleks olnud. See on minu enese säädis — ja nüüd tuleb ta mulle kahjuks.“

— „Laseme õhku ta“ — pani Werrew ette: „dünamiiti meil on.“

— „Siig kardetaw: selles kirtsas urus ja nii lähedal surmaks meid plahwatuse jõud...“

— „Siis kaewame läbikäigu ukse kõrvalt.“

— „Ega muud üle ei jää. Tagasi minna me ei tohi ega saagi.. Kuid ukse piitade kõrvalt algawad paiksub teraskilbid, mis ulatawad sügawale liiwakiwi...“

— „Peab ikkagi kaewada katsuma. Sellimehed!“ hõikas Werrew: „Sellimehed! Oost kaewama — uksest mööda! Esimene paar algab, ja kui wäsiw — astub järgmine ajemele!“

Et meestele päälle sõjariiste kätte antud olid wäl ka kanged, labidad ja muud tööriistad, milliseid waja wiiks tulla wäljakäigu kaanali awamisel, siis alustati kohe ajawõimata ja hooga ukse mööda kaewamist. Aga töö edenes wiisalt ja waewaliselt. Kuna esimene paar mehi põik-oost uuristasid, toimetasid teised kõrwale liiwa ja

kiwikilde, neid hõlmades käest-kätte tahapoole edasi andes. Poole-tunnilise töö järele oldi waewalt arsiina wõrd seinu sisse tungida suudetud.

Kreukis kiristas hambaid ja tammus kärsitult paigal, nagu oleks saapataldadesse nõelad torgitud. Viimaks ei suutnud ta enam wäljakanatada tegewuseta ootust, surus end meeste wahelt läbi ja haaras ise kangi pihku. Nagu sukawarrast, mängitawid Kreukisi atleedi-käed rasket tööriista — ja pehme liimakiwi pudenes juurte kamakutena. Mitme mehe eest töötas ähkiw Kreukis, nõretates higit ja puhkides raskelt kui sepalööts, aga päästekäik nihkus kiwile ikkagi tigufammul.

Meeletu, pime wiha tumestas Kreukisi meeli. Mõirates ketistet karuna, uhtus ta seinu niisuguse hooga, et kõrwalttöötaja taganema pidi paar sammu ja kogu meeste real tegemist oli, et pudenewaid kiwirahne eemaldada. Ning siis pani Kreukis tähele, nagu muutuks kangi löökide kõla kord-korralt kumedamaks. Kreukis wirutas mõne oieti tugewa hooibi, ise teraselt kuulatates. Ja tõsi: kalju kumises nii, nagu kumiseb ainult sein, mis warjab awarat ruumi. Elustaw lootuse säde süttis Kreukisi südames.

— „Seltimehed!“ hõikas ta kaaslaste tuju tõstmiseks: „Ei tarwitsa kaewada möödaikäiku uksest. Oitse siin taga on tühi ruum!“

Weerandtunnilise pingutuse järele tumistas hoopide kumini, et sein weel jala — poolteise paksune ja et mõnekümne kangilöögiga tast läbi saab. Kuid ekhisiid mehed omis lootusis: tuli wastu raudkõwa graniiit, millest kang kõlinal eemale kargles, haledaid jädemeid lüües. Ja samal ajal algas korridoori juu ees kuulipritsi õudne ragin, külwades pikku käiku hundawat kuulirahet, mis niitis hirmunud mehi kui heina...

Kuuldes esimesi kuule kõrwa weerest mööda winguma, heitis Werrew end loomufunniliselt pikali. Kuul nikkel wilistas ümberherringi ja, laskudes wastu seinu, tuiskas liiwa ning pritsis laialt kiwiräbu. Aeg-ajalt kostsid walgud matsuwad liihikeseid piakuid, nagu kepi wäljatõmbamisel tilmast sawist: see tähendas, et kuul puris tuksumasse lihsya. . . Tumedad hoiged ja surmarõgin täitsid korridoori. Ju minuti pärast ei seisnud enam keegi ja ainult mõni üksik eba-loomulikkes pooses lamawaist kehadeest wintskles põranda liiwal ekh roomas tõuguna, jõuetumalt jalge ja käte toetusel edasi nihkudes.

Kreukisi poolt süwendatud kõrwalkoopani oli wast kõigest 20—30 samm, aga Werrewile nähtas, nagu ee jõuaks ta ilmaski sinna-naani roomata. Wiskses hoolimatult üle surnukehade, laweeris klaawatute wahel ja ootas iga moment palawat kuuli ihhu tungima. Ka automaat-püts, mille ta ühes tagawara-kassettega oma kätte jätanud, takistas liikumist, nii, et ta wiimaks Kreukisi juure jõudes, üleni higinine oli. Alles nüüd märkas ta, et suurema aja lõhkeaineid

tulistatavasse korridoori mahja unustamid. Aga need jäid liig kaugele ja polnud mingit võimalust neid äratooma minna, sest niipea, kui Werrew nurga tagant pää wälja pistis, algasid kuulid jälle oma huugawat laulu.

— „Korista pää!“ käskis Kreuks, tad Olasi koopasse tagasi tõmmates: „puuriwad kuklasse augu weel... Las ma ise waatan: minu külge kuul ei hakka.“

Julgelt sirutas Kreuks end pooleni kehani koopast wälja, kuid tõmbus tagasi ju weerand minuti pärast. Ta oli küllalt näind: feltfiliste seas polnud enam lühiki abimeest... Kõik nad lamesid walgel liival — mõned hoopis liikumata, mõned — nõrku elumärke awaldates. Ja lumipuhstal liival mustasid igalpool tumedad, niisked loigud...

— „Mis müüd?“ küsis Kreuks, nagu teaks teine mingit päästawat nõu anda: „Oleme lõksus: ühelte poolt — kuufiwihm, teisalt — läbitungimattu grantit...“

Korridor wõeti weel kord lühiajalise, ägeda tule alla, ni et kuulid, terasukfest tagasi pörgates, kõrwale-uru suhu sattusid ning Kreuks ja Werrew end uru kaugemasse otja litsuma olid sunnitud. et kõrwale hoiduda selle rikoshett-kuulide tiheda saju eest.

Sellele intensiivsele tulilöögile järgnes täielik, kestew waikus, mis wenis nii pikale, et Kreuks, kahtlusest torgatud, nurga tagant wälja waatas. Ning tegi hääti, sest muidu oleks hilja olnud midagi ette wõtta inimrea wastu, mis kiirel sammul korridoori mööda lähenes, laskeaukudega teraskilbi rüüdel ees tõugates.

— „Lõhu seinä wimmase silmapilguni!“ hüüdis Kreuks Werrewile, kes ka pilgu korridoori oli heitnud: „Lõhu, ära hallesta kangi, mina katsun sinni pipart anda küllalistele!“ Haaras automaatsipüsi, sirutas laskeriistaga end nurga warjust wälja ainult niiwõrd, kui see just hädatarwikk oli, ning tüljendas kilbi pihhta terwe kasseti. Aga see ei peatanud pääletungijaid silmapilgukski. Kreuks wiskas nurka kaotata tuliristast, nõjatas selja wastu seinä ja lausus taha, aga rahulikult:

— „Müüd on lõpp. Nad wiskawad käsigranaadi sija.“

Aga äkki nõkjatas Kreuks ja ta silmad löid teekima kui hundil.

— „Unustid lõhkeained korridoori?“ küsis ta palawikulise rutuga, walgukirufel wintpüsi kätte kahtmates.

Werrew noogutas jaatawalt pääd.

Kõrwale jättes igasugu etewalmistuse, küürutas Kreuks end pooleni kehani nurga tagant wälja, püsi palgel laskewalmis pääletungijateni jäi waewalt weel paarkümmend silda.

Ning nende ees, 4—5 arsjina kaugusel, punetas kaunis kehakas

lõhkematerjaali pakki. Kreuks wõttis selle sihtkiribule, sihtis hooliga sekundi teise, kolmandama... Ning wajutas siis triikile — — — Ei tundnud, ei kuulnud hirmust plahwatust Kreuks, ei tundnud, ei kuulnud seda ka Werrew. Ainult silmapilkne, kerge, leige tuulepuhang, ainult silmapilkne millegi eeterlise hella puudutus ja wirwendaw purpuri meri...

Ning wajus kahe tuima keha üle Suur Eimidagi...

* * *

Suure waewaga tõstis Kreuks päa, waadates segasel pilgul ringi. Keha tundus rammetuna, ajasti looris tihhe unustuse udu. Mõõdus tükk aega enne, kui Kreuks enesele ümbrusest aruanda suutis.

Ta lames omas töötoas diimanil, olles kompresšidesse mäsiitud ja sooja tekiga kaetud. Kuid esialgu ei pöörand ta selle ega muu pääle tähelepanu, ja ainult aeglaselt ja järk-järgult tuli tagasi mõtlemise wõime.

— „Hm...“ ümises ta, olles ise imestund oma nõrkusest: „Olen wist wäga kaua maganud...“

— „Kaua!“ hüüdis äkitselt pähtises tutaw hääl: „Wirgusid ju wiimaks! Öö-päewa kestus uni!“

— „Wiktor?!“ imestas Kreuks: „Kuis sattusid süia?“

Kingisjapp naeris taha:

— „Tuleta meelde...“

Ja nüüd hakkas wähehaawal lahkuma Kreuksi päält umbne udu ning tulid kord-korralt meelde olnud juhtumised.

— „Seleta, kuis oli asjakäik?“ küsis ta.

— „Kaunis lühike lugu oli see. Ja nimelt. Sattusime ummikusse. Tõstemasin oli purustet ja ta rusude juure patrull säetud. Jäin nõnda kahe tule wahese. Kindlusasime nii hästi kui wähegi wõimalik, lõikajime läbi elektrijuhed, ja pimeduse ning hädapäraltelst improwiseeritud barrikaadide kaitisel algasime wastastikku tulewahetusel. Ei lootnudki enam terwe nahaga pääseda. Sest ka selgi juhusel, kui oleksid oma meestega awada suutnud wäljakäigu suu, — poleks mul ometigi wõimalust olnud maapinnale tõusta, sest, nagu ju tähendasin, leidsin tõstewaguni asemel hunniku rusu. Aga päästis see plahwatus, mis sündis jõujaama wäewas käigus, ja mille põhjust sina teadma pead. Mürin oli nii walju, et ka farmutesse puhkusele saadetud mehed keelust hoolimata wälja tormasid... Noh, ja nüüd wõid isegi armata sündumuste lõppwaadet: wäljatormanud mehed said hohe aru asja seisukorrast — ja mõne minuti pärast oli sõrdlemisi pisike mäsajate jalgake ümberpiratud ja kahjutumaks tehtud. Siis läksime plahwatuse kohale, kus leidsime palju werist liha ning liwa ja kwirähja alt — sinu ja Werrewi. Olid

uimastatud pörutusest, aga siiski — ainjam elus olemas... Nähtavasti, kaitsejõed sind plahwatuse hävitava mõju eest vastkaewatud koopa seinad."

— „Nüüd pörutasime õhku terasukse ja arreteerisime kõik, kes wiibisid säälpool uft asuwais ruumes. Praegu on juurdlus ja koshumõistmine täies hoos. Wähemlad süüdlased — 20 meest — on juba maha lastud. Eestwedajate protsess on alles pooleli. Nad ei pääse püsiikuuli läbi. Neile leiame teistsuguse hukkamise wiisi."

Kingissepp jõi wäljepääl nappi konjakit ning jatkas:

— „Aga kuis tuli see, et plahwatus sündis?"

Kreuks seletas ja, lõpetates, küsis:

— „King kuidas on lood Werrewiga? Ma ei näe tad siin..."

— „Ja ei wõigi mäha. Ta — mahamaetud. Nüüd pole ta enam elaw koolja..."

Kingissepa hääl wärises ja tungis siinjal läbi kokkujurutud Hammaste:

— „Aga Werrewi matusepidu on weriohter. Ei woola ta matusel kihijew õlu ja sädelew wein, ei — see, auraw soonemahl on see, mis niisutab ta kalmulitwa! Palju sooja, wäljatawat soone-mahla!"

— „Wõi Werrew furnud..."

— „Jah... Lebas põikkoopa suu ees korridoris... Ta pää oli üksainus narmendawa liha, ajufõsi ja luukilde wormitu tomp... Ainult ta juures olewa automaat-püssi järele otsustasime, et see laip oli — Werrew..."

— „Kuis ütliid — laip lebas koopast wäljas!"

— „Jah."

— „Imelik! Ometigi olime ju mõlemad Werrewiga koopas, — tema, päälegi, tagaseinale lähemal kui mina..."

— „hm. Siis on tad wäljapaisjanud plahwatuse jõud."

— „Oli koobas terweks jäänd?"

— „Ei. Nagu ju ütlin, katsid sind kiwikillud ja liiw. Ainult jalad paisisid wälja."

Kreuksi näole wajus pilw.

— „Wiktor" — lausuj ta: „See, keda matsite, polnud Werrew... Werrew lameb sääl — koopas..."

Kingissepp kehitas õlgu:

— „Wõib olla. Igatahes, on ta furnud."

— „Wiktor!" hüüdis ärritatud Kreuks: „Lase jalamaid kaewamisi alustada! Jalamaid!..."

Kingissepp kõlistas käskjala ning tegi tarwilise korralduse.

Iga mööduma weerandunniga sai Kreuks kärsitumaks. Wintmaks ometi ilmus käskjalg.

— „Noh?" küsis Kreuks põnewalt.

— „Ei midagi... Kaewati läbi kõik pooliti kokkuwarisenud koobas, aga furnukeha ei leitud. Muuseas, plahwatus on langetanud koopa õhukeste tagaseina, milles nüüd mustab lai pragu...“

— „Mis on jääl taga?“

— „Ei waadatud lähemalt. Aga paistab tundmata urgude pime rägastik...“

Kreuks saatis käskjala wälja.

— „Noh, siis see mahamaetu oli ikka tõesti Werrew?“ küsis Kingisjepp.

— „Wisti küll...“

*
*
*

Helme maaalusel linnas oli üks saal, mis jubedusega täitis isegi kommunistide kalle hingi. Sellegi ruumi wäljanägemine oli walge ja hõilgaw nagu igalpool ses koobaste ja käikude wõrgustikus: jätendawad liiwakiwiist seinad, puhas, subkrupeen sõmer põrandal, hele elektriwalgustus. Aga siin püstusid mitu puust posti, mis inimese kaswu kõrguselt werega ülepritsitud ning kuulidest läbipuuritud... Kahеле postile oli pääle pandud ristpalk, millesse iga paari jala tagant raudrõngad kruwitatud ning mille nõjal seisis redel. Ja igast rõngast käis nõör läbi, ja iga nõöri silmuses rippus kangestund, wäljaweninud keha...

Siia toodi kõik need, kellede eluarwele põrandaalune tribunaal risti pääle tõmband. Ja see tegigi kohutawaks walge koopa.

Täna oli weri postidel weel hoopis wärske ning nende aluste juurest liiwa nõrguwad punakad, niisked ojakesed polnud weel tumepruuniks hangunud. Silmuseis kõlkuwail kehadel ei paistnud weel silma neid iseloomulikke siniseid plekke, millised pikema aja wälkel tekkiwad poodute nahale: kohtuotjus mäsajate üle täideti alles mõne tunni eest. Sellest andsid tunnistust ka hoopis wärsked kääpad, mis walgete jahuhunnikutena ridanesid pikku seinu.

Harilikult ei walgustatud seda ruumi, sest ta asus kõrwal, tundmata käikude rägastiku algusel. Aga wõllas rippuwad laibad ja helendawad elektrilaternad näitawid, et täna siia tullakse.

Ja tõesti kostis korridorist, mis winda-wända lookles selle koopani, — hulga sammude tume müdin.

Korratu falk oli see, mis täitis maaaluse saali. Püsfega walwurid piirasid üheksat wiletsat meest. Need olid meelikul kombel peksta saanud, mida tunnistawid werised, paistetand näod, wigastet liikmed ja räbalaiaks lõhutud riided. Surmani waewatud olid nad — nii waewatud, et ainult imekombel jalul püsiwad — silmis kohutaw, idiootlik ükskõiksus, osawõtmatuse oma saatuse wastu. Hoobidki, mida neile püsfiparadega õhtralt jagati, ei awaldand suuremat mõju.

Tuimalt, masinlikult, tõstsid nad aeglaselt jalgu, nagu oleks nende külge koidetud wiiepuudased wiisid.

Need olid mäsajate päämehed, keda tribunaal surma mõistnud. Nad tõugati kesk koobast, wõlla alla, ning walmurid seistusid külgedele. Selle ajaga toodi koopasse laud, kaeti ta punase kalewiga ning asetati ta taha rida toole. Siis ilmusid Kingissepp, Kreuks ja tribunaali liikmed, wõttes toolidel istet. Ainult Kreuks jäi püsti.

Haudwaikus saabus koopas.

— „Sekretäär!“ käskis Kingissepp: „Lugege otsus ette!“

Noor, poislikese ohu mees püstus, wõttis kätte akti ja walmistus käsku täitma, aga Kreuks kargas juure, pörutas rusikuga wastu lauda ja karjus walmutamal suul, löötutates:

— „Pole waja! Kuulete — pole waja! Kutsikalle — kutsikale ots! Mis tembutamine jääb weel!..“

Sekretäär waatas küsiwalt Kingissepa otsa.

Kingissepp naeratas külmalt.

— „Wiige kõrwale need kahaksa!“ komandas Kreuks, Kremset kinni hoides: „Las waatawad, mis sünnib esimesega. Las teawad ette omagi saatust! Wiige kõrwale teised!..“

Nagu kull warijewa saagi, haaras ta raudseil sõrmil oma ohwri ning tõukas ta lähema postini.

— „Hei, keegi! Tulge wallaldage ta riideist!“

Kohe sai see tehtud.

— „Hoidke kinni tad!“

Kaks walmuri haarasid piisku wangi käed.

— „Andke nael ja wafar!“

Saades nõuetawad asjad, wõttis Kreuks taskust liigetega noa, wallaldas selle ja astus warijewa wangi ligi. Wälguna läigatas nuga — ning risti üle kinnipeetawa ohwri kõhu tekkis lai, werd purtskaw haaw, millest paisisid wärwiliised soolikate kerandid. Paljud pöörasid kõrwale kahwatanud näod ega julenud Kreuksi poole waadatagi. Kreuks aga talitas asjalikult, nagu lihunik tapetud sea kallal...

Wang wintskales ja rabeles, aga walmurid, teades Kreuksi hullumeelset wihatuhinat, hoidsid kinni õnnetumat kõigest wäest, ehkki ise iga sekund meelemärkust kaotada kartsid.

Kreuks katkestas foolika ja naelutas ta otjapidi posti külge. Siis tõukas eemale walmurid ja, ohwert õlust kinnihoides ning walmete-wahel noaga talle selga torkides, põlwe ja rusikaga tagudes, sundis tad ikka kiiremalt ja kiiremalt käima ümber posti. Kremse oli nõrkemas, ta ei suutnud enam kihendadagi, aga Kreuks torkis noaga, Kreuks tõukas, Kreuks pekssis, jooksutates õnnetumat ikka

ringi, ikka ringi... Sooktk aga hargnes, keerdudes ümber palgi kui kabel winna wõlile...

— „Jäta!“ kähjistas Kingissepp wiimaks jälestusega: „Jäta juba!..“

Aga Kreuks nagu ei kuulnudki ta hülidu. Olles joobnud werest ja wintsklewa elawa liha piinast, olles andunud pörgulise ekstaasi marulisele hoole — ajas Kreuks wankumat wangi enese ees — ajas kui pimedat, wiimseid samme waaruwat hobusekonti...

Kuid siis koministas piinatav, wääratas — ja kukkus raskelt, helita, kui palginott. Kreuks seisatas minuti nagu arusaamatuses, nagu unekammitasit ärkaw poolhummane inimene, häigas siis kähksega üle märja otsaesise ja kummardas end langenu kohale.

— „Tõsi wäljas...“ urises ta, end sirgu ajades — ning kostis kahjatus ta häales — kahjatus selle üle, et kõditaw mäng nii äkitselt lõppenud.

— „Järgmine!“ hüüdis ta.

Walmurid nagu kõhkleksid.

— „Järgmine!“ müristas Kreuks silmi walgutates.

Walmurid waatasid äraootawalt Kingisepa poole. Aga see oli külm ja kinnine ega pannud tähelegi nende küsivate pilke. Ning wastutahmisi hakkasid walmurid Kreuksi juure wedama estmest kättejultunud wangi, kes rabeles ja hoigas nagu hirmsas walus. Kingissepp krimputas nägu ja lausus Kreuksile:

— „Aga ära korda wana nalja... Igaw... Ning, päälegi, kätendab see nagu pörjas...“

Kuid äkki tekkis koopas wiibijate seas mingi segaduse kahin, kostsid surutud inestushüüd ja algas wäike liikumine. Kreuks waatas masinlikult sinna, kuhu hõrraga kõikide silmad olid sihitud, — waatas koopa sissekäigu poole — ja tardus üllatatult: koopa suus seisis tolmune, were ja mullaga määrdind tüse kogu, kes põlnud keegi muu kui furnuks arwatud Werrew!

— „Kurramus!“ hüüdis Kingissepp ja ja tõusis laua tagant: „Tuhhat ja tuline! Kas haud kooljaid tagasi annab?!“

Werrew ise oli kõige rahulikum. Silmapilk taipas ta asjaolude tõelikkude seisukorda, astus mõne sammuga lähemale ja sõnas hõrwitates:

— „Siis teist korda ju on mind furnuks arwatud? He-he-he!“ Kreuks tõttas talle wastu.

— „Näed, Wiktor, ei petnud mind mu aändus!“ lausus ta Kingisepale pahasti warjatud kahjurõõmuga: „Sina aga oleks tuiemise surema jätanud kiwi-hunniku alla. Häbi!“

— „Kiwi-hunniku alla?“ küsis Werrew ja, Kreuksi sõnade tähendust arusaades, jätkas:

— „Ei jäänudki ma kivide alla. Plahwatuse mõjul kaotasin küll meelemärguse. Kui kauaks — ei tea. Aga wirgudes leidsin end kiwimürakate wahjelt. Ajasin end jalule, kobasin taskust elektrihambi ja waatasin ringi. Teate, plahwatus oli lõpetand meie tööd, oli purustand õhukese kiwiseina, mis eraldas meid lõputa käikude ja koobaste reast. Et muud teed polnud, siis astusin sinna sisse. Kolasin ringi selle ajani — ja nüüd olen siin.“

Mõne sekundi wältel kestus üldine waikus.

Siis astus Kingisepp Werrewi juure, pigistas ta kätt ja lausus:

— „Soowin õnne, feltšimees! Nagu näha, oled suremattu! Siwa Annus sind ei taha, seda enam händame sind meie. Ja et tõestada sulle, kuimõrd rõõmustame su jälleleiu üle, teen su auks otstufe nende kohta“ — Kingisepp tähendas wangide poole: „Nad saawad ainult mahalastud. Oled nõus, Kreuks?“

— „Nõus...“

— „Lähme siis siit“ — lausus Kingisepp, Kreuksi ja Werrewit wäljakäigu poole tõugates: „Lähme ja pühitseme kaaswõitleja õnnelikku pääsu! Küll siin ilma meietagi korda saadakse.“

Elawal jutuwestel sammusid kolm sõpra minema. Ja, jõudes korridoori esimese käänakuni, kuulsid nad, kuis tumedalt raksatas kogupauk, siis — teine, siis — kolmas...

— „Kurbmängu wiimane akt“ — ütles Kingisepp: „Gesritte langes raginal...“

Romaani

Wiktor Kingissepp

№№ 1 ja 2 saadaval:

Narwas, jaama raamatukapis, **J. Widewik**
Rakweres, „ „ **K. Widewik**
Tapal, „ „ **K. Treufeldt.**
Tallinnas, „ „
Tartus, „ „

„ **Eduard Paap**, Raatuse tän. 19
Tõrwas, **Illissoni** kaupluses
Wõõbsus, **Kaldti** raamatukaupluses

Iga number — iseseisew jutustus

Eelteade:

Lähemal ajal ilmub ülipõnew jutustus

Saaremaa,

mis käsitab Eesti kaubalaewa hukkumise saladust.